

اصول و روش‌های نهادینه کردن ارزش‌های دینی

در این نوشته، سعی شده است اصول و مبانی آموزش نماز در کودکان و نوجوانان از دیدگاه دینی [برگرفته از قرآن، احادیث و روایات ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و نظریات علمای تعلیم و تربیت] به صورت تطبیقی، تبیین و تشریح گردد. در آموزش و تعلیم هر موضوعی، اصول و مبانی ساختار آن موضوع از اهمیت ویژه و اساسی برخوردار است. اصول و مبانی هر علمی به منزله ستون و پایه ساختمان است که در استحکام و عمر آن نقش اساسی دارد. تعلیم و تربیت نیز بر روش‌ها و شیوه‌هایی استوار است که مهم‌ترین آن ذکر می‌گردد:

• فطری بودن مسایل تربیتی

نیاز به پرستش و نیایش یکی از نیازهای اساسی و عمیق است که در عمق روان بشر وجود دارد. استاد مطهری در این باره می‌فرماید: «یکی از پایدارترین و قدیمی‌ترین تجلیات روح آدمی و یکی از اصیل‌ترین ابعاد وجود انسان‌ها حس نیایش و پرستش است.»^۱ همه کودکان به طور فطری کنجکاو و کاوشگر بوده و به دنبال پاسخ به سؤالات و چراها هستند و میل به پرستش و نیایش در وجودشان موج می‌زند؛ مثلاً: وقتی بزرگ‌ترها به آنها محبت و نوازش می‌کنند، ممکن است قادر به تفهیم تشکر و سپاس خویش به آنها نباشند، ولی با پیام‌هایی که از طریق چشم‌ها و نگاه‌های معصومانه و چهره متبسم به ما می‌دهند، تشکر و قدردانی خویش را ابراز می‌دارند.

۱- محمدرضا رضوان‌طلب، پرستش آگاهانه، ص ۵۱، به نقل از: احیای فکر دینی، ص ۱۵.

• اختیاری بودن مسایل تربیتی

در دعوت کودکان و نوجوانان به دین، باید به گونه‌ای عمل کنیم که آن‌ها احساس آزادی کنند و با توجه به این موضوع که انسان فطرتاً خداجوست، با تذکر روش‌های صحیح، این فطرت را در وجود آنان بیدار نماییم و آن‌ها را به طرف پذیرش دین سوق دهیم. پیامبر گرامی (ص) نیز با اخلاق لطیف و با زبان نرم افراد را به دین اسلام دعوت می‌کردند. استفاده از تشویق یکی از روش‌های تربیتی است.

• آموزش تدریجی مسایل تربیتی

علمای تعلیم و تربیت در این باره چنین اظهار نظر کرده‌اند: اگر پیام تربیتی با سرعت و تعجیل و بدون در نظر گرفتن فرصت درون سازی از جانب کودک به او ارایه گردد (هر چند یک انتقال صوری انجام گرفته است)، اثر آن پایدار و مانا نخواهد بود. بنابراین، بهتر است کودک هر چیزی را هر چند اندک باشد، خوب یاد بگیرد و هضم و جذب نماید و گرنه دیگران و خود را با دانش سطحی و قشری خویش گول خواهد زد.

امام جعفر صادق (ع) می‌فرماید: «وقتی کودک به سن سه سالگی رسید، از او بخواهید که هفت بار «لااله الا الله» بگوید. سپس او را به حال خود واگذارید تا به سن سه سال و هفت ماه و بیست روز برسد. در این هنگام، به او آموزش دهید که هفت بار بگوید «محمد رسول الله» و سپس تا چهارسالگی او را آزاد بگذارید. در آن هنگام، از وی بخواهید که هفت مرتبه «صلی الله علیه و آله» را تکرار نماید و سپس تا پنج سالگی او را رها کنید. در این وقت، اگر کودک دست راست و چپ خود را تشخیص داد، او را در برابر قبله قرار دهید و سجده را به او بیاموزید و در سن شش سالگی رکوع و سجود و دیگر اجزای نماز را به او آموزش دهید. وقتی هفت سال او

تمام شد، به او بگویید دست و صورت خود را بشوید (در مورد وضو نیز به تدریج، وضو گرفتن را به او بیاموزید) سپس به او بگویید نماز بخواند. آن گاه کودک را به حال خود واگذارید تا سه سال او تمام شود... در این هنگام، وضو گرفتن صحیح را به او بیاموزید و او را به نماز خواندن وادارید.

• اعتدال در آموزش مسایل تربیتی

بی‌اطلاعی برخی از والدین و مربیان از مراحل رشد و تحول روانی کودکان و نوجوانان و همچنین ناآگاهی آنان از روش‌های برخورد ائمه اطهار (علیهم‌السلام) در این زمینه، و نیز اتکا به دانسته‌ها و تجربیات غیر علمی و غلط خویش که سخنانشان پایه و اساس دینی، علمی و منطقی ندارد، موجب می‌شود رفتاری با کودکان و نوجوانان داشته باشند، که بعضاً به حال آن‌ها مضر است. تأکید بیش از حد والدین و علاقه مفرط آنان به مذهبی شدن فرزندانشان و بی‌توجهی به توان، استعداد و نیازهای روحی و روانی آنان و خارج شدن از مرز اعتدال، عواقب ناگوار و نامطلوبی در پی خواهد داشت.

• تکرار و مداومت در آموزش مسایل تربیتی

هنر بزرگ والدین و مربیان در این است که دنیای کودک را درک نمایند و بدانند که برخی از مسایل که ممکن است برای بزرگ‌سالان خسته کننده باشد، برای کودکان لذت‌بخش است. کودک از تکرار مکررات خسته نمی‌شود؛ ذکر مکرر قصه‌ها و داستان‌ها آنان را اصلاً خسته نمی‌کند؛ به خصوص اگر بیان این

۱- راهنمای پدران و مادران، ج ۲، ص ۹۹. نقل از: رسالیه الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۹۳ و یکصد و چهارده نکته در باره نماز، ص ۶۶

داستان‌ها با صوت خوش و آهنگ مطلوبی باشد، آنان کاملاً مجذوب و علاقه‌مند می‌شوند.

• آسان‌گیری در آموزش مسایل تربیتی

آسان‌گیری در مسایل دینی کودکان، از اهمیت مضاعف و بسزایی برخوردار است. در دوران خردسالی، در نماز باید به گونه‌ای عمل کنیم که کودک احساس خستگی نکند. نباید نماز را برای او سنگین و کسل‌کننده بسازیم. به مصلحت اوست که نمازها را با ذکرهای طولانی و رکوع و سجده‌های خسته‌کننده، طولانی نکنیم. حتی سفارش شده است به خاطر چند کودکی که با شما به نماز ایستاده‌اند، آن را سریع‌تر بخوانید، از برخی کارهای مستحبی صرف‌نظر کنید، هشیار باشید که او کودک است و حال و روحیه شما را ندارد، به ویژه که از حالات و رفتار شما سردر نمی‌آورد و معنای عبارات شما را نمی‌فهمد!

منابع برای مطالعه بیشتر

۱. یحیی کاظمی، آموزش و پرورش از خردسالی تا جوانی
۲. رجبعلی مظلومی، با تربیت مکتبی آشنا شویم
۳. حسن شعبانی، مهارت‌های آموزشی و پرورشی
۴. محمد محمدی ری شهری، جشن تکلیف
۵. غلامعلی افروز، روش‌های پرورش احساس مذهبی (نماز) در کودکان و نوجوانان

۱- علی قائمی، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، ص ۳۵